

De indeling van de sterke werkwoorden in het Duits

door

M. VAN DE VELDE

De indeling van de sterke werkwoordvormen in klassen volgens de wisseling van de stamvocaal is niet nieuw. Bij de beschrijving van de oudere taalperiodes is zij zelfs algemeen gebruikelijk.

Hier wordt gepoogd voor het moderne Duits een gelijkaardige indeling te geven.

Onze poging is niet de eerste in die richting. We geven dus eerst een chronologisch geordend overzicht van de literatuur van de laatste jaren over het onderwerp.

In 1953 gaf Morris Halle¹, geïnspireerd door Roman Jakobsons artikel over de Russische werkwoorden², een beschrijving van de werkwoorden in het Duits. Hij ging daarbij niet, zoals gebruikelijk, uit van de infinitief, maar wel van de vorm van de derde persoon enkelvoud van de indicatief imperfectum. Het grote voordeel van dit uitgangspunt is, dat men de werkwoorden direct als zwak of sterk kan karakteriseren. Zoals uit de kritiek van Ulvestad³ op Halles artikel duidelijk blijkt, is dit echter ook het enige voordeel van deze beschrijvingsmethode. Het kan niet de bedoeling zijn, hier de door Ulvestad geformuleerde kritiek helemaal te herhalen. Om te illustreren hoe zwak de regels zijn, waartoe Halle komt door uit te gaan van de 3e pers. enkv. van de ind. impf. volstaat dit voorbeeld⁴: de regel, volgens welke werkwoorden met basisvocaal /o/ of /o:/ in het part. perf. dezelfde vocaal, in de infinitief /i/ of /i:/ hebben is op evenveel werkwoorden (nl. 23) niet als wel toepasbaar. Wanneer men dan nog weet dat de werkwoorden *sehen* en *sieden* bij voorbaat uit de beschrijving uitgesloten zijn, dan komt men tot de vaststelling dat er eigenlijk meer uitzonderingen zijn dan werkwoorden waarop de regel wel van toepassing is, wat toch maar weinig bevredigend kan genoemd worden.

1. M. Halle, *The German Conjugation*, in: *Word* 9 (1953), p. 45-53.

2. R. Jakobson, *Russian Conjugation*, in: *Word* 4 (1948), p. 155-167.

3. B. Ulvestad, *The Strong Verb Conjugation System in German*, in: *Word* 12 (1956), p. 91-105, vnl. p. 93-97.

4. B. Ulvestad, *o.c.*, p. 96.

J. W. Marchand⁵ die een beschrijving probeerde op te bouwen vanuit de vorm van het part. perf. kwam tot de bevinding dat een dergelijke poging niet tot goede resultaten kan leiden en besloot dan ook dat als enig uitgangspunt de vorm van de infinitief kan dienen.

Dat is ook de mening van Ulvestad en van de anderen die zich met het probleem bezighielden.

Ulvestad⁶ gaat ervan uit dat men bij de classificering van de sterke werkwoorden moet kiezen tussen een pedagogisch en een wetenschappelijk gerichte beschrijving. Hij kiest de tweede vorm en wil dan bij de formulering van zijn regels een zo hoog mogelijke voorspelbaarheid (predictability) bereiken. Daar slaagt hij voor een groot gedeelte ook in. Toch is op zijn indeling nog het een en ander aan te merken. Zo lijkt het ons een principiële fout van Ulvestad, de vormen van de conjunctief imperfectum niet in de beschrijving te betrekken⁷. Het is weliswaar zo, dat het overgrote deel van die vormen direct uit de ind. impf. kan worden afgeleid, maar ditzelfde geldt ook voor de vorm van de 2e en 3e pers. enkv. van de ind. praes. Wanneer deze speciaal opgenomen wordt omdat er een aantal uitzonderingen op de algemene regels vanumlaut en e/i-Wechsel bestaan, dan lijkt het ons onlogisch dit niet te doen bij de vorm van de conj. impf. Door het opnemen van deze vorm wordt de beschrijving weliswaar gecompliceerder, maar anderzijds wordt de voorspelbaarheid van de regels erdoor verhoogd, en dat lijkt ons van doorslaggevend belang te zijn.

Verder bestaat er volgens ons ook geen enkele reden om de oppositie tussen /e:/ en /ɛ:/ als niet meer bestaande te beschouwen en dus bv. *gären* en *heben* of *gebären* en *befehlen* tot een zelfde klasse te rekenen⁸.

Ten slotte is er nog detailkritiek mogelijk op Ulvestads overzicht. We beperken ons hier tot één voorbeeld: wij zien niet in waarom hij *kriechen* en *riechen* als een afzonderlijke klasse (nr. 22) beschouwt⁹, terwijl die toch gemakkelijk in zijn klasse 3 (/i:/ voor /s/ : *fliessen, schiessen, geniessen*) hadden kunnen ingescha-

5. J. W. Marchand, *The Use of Prediction in Teaching the German Verb*, in: *Language Learning* 5 (1955), p. 142, naar B. Ulvestad, *o.c.*, p. 95.

6. Cfr. voetnoot 3.

7. B. Ulvestad, *o.c.*, p. 99.

8. Hiervoor steunen we op *Siebs, Deutsche Aussprache. Reine und gemässigte Hochlautung mit Aussprachewörterbuch*, herausgegeben von H. de Boor, H. Moser und C. Winkler (Berlin 1969¹⁹) waarin nog uitdrukkelijk staat: „Für die Hochlautung besteht heute der Zustand, dass sie bei langem e-Laut unterscheidet zwischen *gewähren* und *Gewehr*, *vermählen* und *Mehl*, *läge* und *lege*“ (p. 47). Ook het *Wörterbuch der deutschen Aussprache*, herausgegeben von einem Kollektiv (Leipzig, 1969²⁰) maakt nog het onderscheid (p. 31).

9. B. Ulvestad, *o.c.*, p. 100.

keld worden door de regel uit te breiden van /i:/ + /s/ tot /i:/ + stemloze consonant.

Voor het overige moge wat wij nog op de indeling van Ulvestad aan te merken hebben, blijken uit een vergelijking van zijn beschrijving met de onze.

Geheel onafhankelijk van Ulvestad behandelde ook Erich Spitz hetzelfde probleem van de indeling der werkwoorden¹⁰.

Hij gaat daarbij uit van de indeling die W. Jung gebruikt¹¹ en werkt deze verder uit. Het hoofdcriterium daarbij is de relatie tussen de stamvocaal van de inf. en die van de ind. impf. Een verdere onderverdeling gebeurt dan op basis van de stamvocaal van het part. perf. Dit leidt tot een zeer overzichtelijke indeling, waarbij ook aan de conj. impf. een afzonderlijke plaats wordt ingeruimd. Aangezien echter aan de consonantische omgeving van de stamvocaal geen aandacht wordt besteed, kan ook geen verklaring gegeven worden voor het samen voorkomen van bepaalde werkwoorden in een bepaalde klasse. Verder behandelt Spitz niet alleen de sterke werkwoorden maar de niet-zwakke werkwoorden, dus ook bv. de Präteritopräsentia, die zijn indeling verzwaren en o.i. toch beter afzonderlijk behandeld worden. Anderzijds vergeet hij echter een paar sterke wkw. zoals *weben*, *glimmen*, en *bersten*, die zijn overzicht onvolledig maken. Ten slotte lijkt het ons zeer merkwaardig dat *gären* en *wägen* één groep vormen met *bewegen*, *heben*, *pflügen* en *scheren*¹², dat *gebären* daarentegen wel als een wkw. met stamvocaal /ε:/ in de infinitief beschouwd wordt¹³.

Verder moet ook nog een korte bijdrage van Donald Hook¹⁴ over de classificering van de sterke werkwoorden in het moderne Duits vermeld worden. Deze beschrijving waarin slechts uitgegaan wordt van de 3 hoofdvormen (inf., ind. impf. en part. perf.) – de e/i-Wechsel wordt op het einde kort besproken, de umlaut helemaal vergeten – brengt weinig nieuws en de voorspelbaarheid van sommige regels is ook vrij beperkt, zo bv. die van klasse 6 die luidt : wanneer de stam van de infinitief /ε/ bevat + onmiddellijk volgende of voorafgaande /l/ + consonant, dan is de ablauteurs : /ε/, /a/ of /a:/, /o/¹⁵. Wanneer de vocaal in de ind. impf. echter

10. E. Spitz, *Die morphologische Klassifizierung der deutschen Verben*, in : *Deutsch als Fremdsprache* 3 (1966), Heft 4, p. 19-27.

11. Spitz verwijst naar : W. Jung, *Kleine Grammatik der deutschen Sprache*, Leipzig, 1954. Deze indeling vinden we ook nog in : W. Jung, *Grammatik der deutschen Sprache*, Leipzig, 1968³, p. 179-182.

12. E. Spitz, *o.c.*, p. 24.

13. E. Spitz, *o.c.*, p. 26.

14. D. Hook, *Die Klassifizierung der starken Verben in der deutschen Gegenwartssprache*, in : *Deutsch als Fremdsprache* 5 (1968), p. 219-221. Ik dank hierbij prof. dr. G. De Smet, die mij op deze bijdrage attent maakte, evenals op het artikel van J. Van Bergen (cfr. voetnoot 33).

15. D. Hook, *o.c.*, p. 221.

kort of lang is, wordt niet aangegeven. Daarenboven bevat het overzicht nog enkele fouten : zo krijgt *sieden* bv. in de ind. impf. en in het part. perf. /o:/ i.pl.v. /o/ ¹⁶. We menen daarop dan ook niet verder te moeten ingaan.

De recentste bijdrage die we konden raadplegen is die van J. Fourquet ¹⁷. Daarin wordt eerst de relatie tussen de stamvocaal van de inf. en die van de part. perf. onderzocht. Voor deze beschrijvingswijze steunt Fourquet op pedagogische overwegingen : volgens hem moeten bij de studie van het Duits immers eerst die vormen aangeleerd worden die het frequentst gebruikt worden en dat zijn de praesensvormen, waartoe hij ook de ind. perf. rekent ¹⁸. Daarna wordt de vorming van de ind. impf. behandeld. Op die manier wordt misschien wel aan pedagogische eisen voldaan, de beschrijving wordt er o.i. toch niet eenvoudiger door.

Verder lijkt het ons ook weinig met de pedagogische bedoelingen in overeenstemming te brengen – zij het dan wegens de eenvoudigheid van het systeem – bv. /y:/ in *lügen* en *trügen* als een variëte van /i:/ te beschouwen of bij sommige werkwoorden /a/ en /æ/ als varianten van /ε/ en /e:/.

Tot daar ons overzicht van de bijdragen over het onderwerp, die elk op hun manier voor de samenstelling van ons systeem van nut zijn geweest. Met opzet hebben we daarbij een artikel, het lijkigste dan nog, buiten beschouwing gelaten, en wel dat van J. R. Ross ¹⁹.

Ross vertrekt van een fundamenteel verschillend uitgangspunt. Hij beschouwt het probleem immers vanuit het oogpunt van de generatieve fonologie en opereert aldus met geheel andere regels dan wij.

Daar het ons moeilijk lijkt ongelijksoortige systemen met elkaar te vergelijken, hebben we er de voorkeur aan gegeven, Ross' behandeling van het probleem niet in het overzicht op te nemen, wat uiteraard geen negatieve beoordeling van deze beschrijvingswijze betekent.

Vooraleer we onze eigen indeling van de sterke werkwoorden geven, moeten echter nog een paar punten duidelijk gesteld worden.

1. Wat zijn sterke werkwoorden ?

Als sterke werkwoorden beschouwen we die werkwoorden die

16. D. Hook, *o.c.*, p. 220.

17. J. Fourquet, *Les verbes forts de l'Allemand. Essai de classification*, in : *Les langues modernes* 64 (1970), p. 470-477.

18. J. Fourquet, *o.c.*, p. 471.

19. J. R. Ross, *Der Ablaut bei den deutschen starken Verben*, in : *Studia Grammatica IV. Phonologische Studien*, Berlin, 1967, p. 47-118.

1. ablaut kennen, 2. als suffix van het part. perf. -(e)n hebben. Verdere kenmerken zijn 3. voor sommige groepen e/i-Wechsel in de 2e en 3e pers. enk. ind. praes. en in de imperatief enkv. ; umlaut in de 2e en 3e pers. enkv. ind. praes. ; umlaut in de conj. impf. 4. geen uitgang in de 1e en 3e pers. enkv. van de ind. impf.

Op die manier vallen dus de Präteritopräsentia buiten beschouwing en verder ook de wkw. van het type *brennen, brannte, gebrannt; haben, denken* en *bringen*. Ten slotte werden om hun sterk onregelmatig karakter ook *sein, werden* en *tun* niet opgenomen.

Voor de samenstelling van onze lijst van sterke werkwoorden zijn we uitgegaan van de overzichten in de Duden Grammatik²⁰ en in haar Oostduitse tegenhanger, de grammatica van W. Jung²¹: de werkwoorden die in beide werken of in een van de twee voorkwamen, werden opgenomen. Zo kwamen we tot een totaal van 170 kernwerkwoorden, d.w.z. niet-samengestelde werkwoorden en samengestelde voor zover daarvan geen simplex voorkomt; dit verklaart waarom in onze lijst wel *gelingen* en *misslingen* voorkomen (*lingen* bestaat niet) maar niet bv. *geraten*, omdat dit zich volledig naar *raten* richt.

Doordat we ons uitgangspunt beperkten tot de Duden en Jung, komen *schrinden* en *schrauben*, die wel nog bij Ulvestad²² opgenomen zijn, niet in ons overzicht voor; wel willen we er daarbij op wijzen dat het opnemen van deze twee werkwoorden onze indeling niet zou veranderen: *schrauben* past volledig in klasse 12a, *schrinden* in klasse 3c.

2. In de eerste plaats interesseren ons hier de veranderingen in de stamklinker. Daarom wordt niet ingegaan op eigenaardigheden in de vervoeging zoals het feit dat de 3e pers. enkv. ind. praes. van *halten* niet *hältet* is, zoals men zou kunnen verwachten, wanneer men bv. vergelijkt met *reiten* en *reitet*, maar wel *hält*, of op het feit dat het part. perf. van *verlieren* niet *geverloren* maar *verloren* is. Dergelijke verschijnselen werden op een afdoende wijze beregeld door Halle²³ en Spitz²⁴ en zijn ten andere zowat in iedere grammatica beschreven.

Ook veranderingen in het consonantisme zoals bij *gehen* (*ging, gegangen*) interesseren ons slechts op de tweede plaats. Zij worden in de opmerkingen aangegeven.

20. P. Grebe (Hrsg.), *Grammatik der deutschen Gegenwartssprache. Der grosse Duden*. Bd. 4, Mannheim, 1966², p. 75-83.

21. W. Jung, *Grammatik der deutschen Sprache*, p. 179-182 en p. 184-187.

22. B. Ulvestad, *o.c.*, p. 99 en 100.

23. M. Halle, *o.c.*, p. 46-49.

24. E. Spitz, *o.c.*, p. 20-21.

3. Bij de beschrijving van de werkwoorden worden 5 vormen in beschouwing genomen : inf. – 2e en 3e pers. enkv. ind. praes. (bij e/i-Wechsel ook imperatief enkv.) – ind. impf. – conj. impf. – part. perf.

Deze beschrijvingsvorm garandeert immers de grootste voorspelbaarheid voor de regels.

Waar bij de conj. impf. 2 vormen voorkomen, bv. hij *helfen* : *hälfe*, *hülfe*, wordt principieel die vorm als primair beschouwd die regelmatig uit de ind. impf. afgeleid kan worden, in dit geval *hälfe* < *half*. De andere vorm wordt in de opmerkingen besproken. Wanneer ind. (en ook conj.) impf. 2 vormen kent, bv. *heben*, *hob* (*höbe*) en (*hübe*), wordt voor de classificering van de meest voorkomende, hier *hob* (*höbe*) uitgegaan. De andere wordt in opmerkingen vermeld. Dit geldt ook voor zwakke vormen die naast sterke voorkomen, bv. *dingte* naast *dang*. Algemeen worden de zwakke vormen echter alleen opgenomen wanneer met de alternantie zwak-sterk geen betekenisverschil gepaard gaat. De volgorde van de klassen wordt bepaald door de stamvocaal van de infinitief, d.w.z. dat alle wkw. met een zelfde stamvocaal in de inf. samen behandeld worden ; op die manier lijkt ons immers de samenhang tussen bepaalde regels beter tot uiting te komen.

4. Bij de beschrijving van de consonantische omgeving van de stamvocaal, die precies de verklaring geeft voor de samenstelling van de groepen, wordt zoveel mogelijk een algemene formulering gekozen i.pl.v. een ad hoc opsomming : zo wordt bv. bij de werkwoorden met stamvocaal /ai/ in de infinitief niet gezegd dat de ablautreeks /ai/ /ai/ /i/ /i/ /i/ is wanneer op de stamvocaal een /r, s, x, t/ volgt zoals dit bij Fourquet²⁵ bv. het geval is, maar wel zoals bij Ulvestad²⁶ dat de genoemde ablautreeks geldt wanneer op de stamvocaal een stemloze consonant volgt, hoewel niet alle stemloze consonanten voorkomen. Op die manier wordt de formulering immers eenvoudiger. Dit principe kan echter niet bij alle klassen toegepast worden : waar het niet geldt, wordt gewoon een opsomming gegeven.

1. /ai/

a. /ai/ + stemhebbende consonant of ø

/ai/ – /ai/ – /i/ – /i/ – /i/

bleiben, gedeihen, leihen, meiden, preisen, reiben, scheiden, scheinen, schreiben, schreien², schweigen, speien^{1,2}, steigen, treiben, weisen, zeihen (16)

25. J. Fourquet, *o.c.*, p. 472.

26. B. Ulvestad, *o.c.*, p. 99.

Uitz. : leiden, schneiden

- Opm. : 1. in het part. perf. komen naast elkaar voor geschrieen, geschrien ; gespieen, gespien.
2. in het dialect vindt men ook soms zwakke vormen.

b. /ai/ + stemloze consonant en uitzonderingen van 1a

/ai/ - /aī/ - /i/ - /i/ - /i/

sich befleissen¹, beissen, bleichen², gleichen, gleiten³, greifen, kneifen, kreischen⁴, pfeifen, reissen, reiten, scheissen, schleichen, schleifen, schleissen⁵, schmeissen, schreiten, spleissen, streichen, streiten, weichen ;
leiden⁶, schneiden⁶ (23)

Uitz. : heissen

- Opm. : 1. nu zelden gebruikt ; het normalere sich befleissigen is zwak.
2. meestal slechts in samenstellingen waarvan erbleichen echter ook zwak is.
3. zelden komen ook zwakke vormen voor.
4. de sterke vormen zijn verouderd of dialectaal ; in de geschreven taal zwak.
5. nu overwegend zwak.
6. impf. litt(e), schnitt(e), part. perf. gelitten, geschnitten. Dat verschijnsel dat ook bij sieden optreedt, kan als volgt beschreven worden : wanneer in de ablautreeks een lange vocaal of tweeklank van de infinitief alterneert met een korte klinker in het impf. en part. perf. gaat daarmee ook een overgang van stemhebbend naar stemloos van de op de stamvocaal volgende medeklinker gepaard, die ook in de geschreven vorm wordt aangegeven.

c. Uitz. : van 1b

/ai/ - /ai/ - /i/ - /i/ - /ai/
heissen (1)

2. /i:/

a. /i:/ + stemloze fricatief of /d/

/i:/ - /i:/ - /o/ - /ö/ - /o/

fliessen, geniessen, giessen, kriechen, riechen, schiessen, sieden¹, schliessen, spriessen, triefen², verdriessen (11)

- Opm. : 1. impf. sott, sötte, part. perf. gesotten : (cfr. opm. 6 bij 1b) ; wordt ook zwak vervoegd.
2. nu meestal zwak.

- b. /i:/ + andere consonant of ø
 /i:/ - /i:/ - /o:/ - /ö:/ - /o:/
 biegen, bieten, erkiesen^{1,2}, fliegen, fliehen, frieren, schieben,
 stieben², verlieren, wiegen, ziehen (11)
 Uitz. : liegen
 - Opm. : 1. erkor, erkoren ; inf. en praes. ongebruikelijk.
 2. soms ook zwak.
 3. zog, gezogen.
- c. /i:/ - /i:/ - /a:/ - /ε:/ - /ε:/
 liegen (1)

3. /i/

- a. consonant + /l/ + /i/ + /m/
 /i/ - /i/ - /o/ - /ö/ - /o/
 glimmen¹, klimmen¹ (2)
 Opm. : 1. ook zwakke vormen komen voor, voornamelijk
 bij glimmen.
- b. /i/ + /n/ of /m/ wanneer stamvocaal niet voorafgegaan
 is door consonant + /l/
 /i/ - /i/ - /a/ - /e/ - /o/
 beginnen¹, gewinnen¹, rinnen², schwimmen¹, sinnen², spin-
 nen¹ (6)
 Opm. : 1. conj. impf. vaker met /ö/ : begönne, gewönne,
 schwömme, spönne.
 2. conj. impf. ook met /ö/ : rönne, sönne.
- c. /i/ + /ŋ/ of + nasaal + consonant.
 /i/ - /i/ - /a/ - /e/ - /u/
 binden, dingen¹, dringen, finden, gelingen, klingen, misslin-
 gen, ringen, schlingen, schwinden, schwingen, singen, sin-
 ken, springen, stinken, trinken, winden, wringen, zwingen
 (19)
 Uitz. : schinden
 Opm. : 1. ind. impf. vaker dingte ; part. perf. ook wel
 eens gedingt
- d. Uitz. : van 3c
 /i/ - /i/ - /u/ - /ü/ - /u/
 schinden¹ (1)
 Opm. : 1. in impf. meestal zwak.
- e. /i/ + enkele stemloze consonant
 /i/ - /i/ - /a:/ - /ε:/ - /ε:/
 bidden (1)

f. /i/ + stemloze consonantenverbinding

/i/ - /i/ - /a:/ - /e:/ - /e/

sitzen¹ (1)

Opm. : 1. impf. sass, sässe, part. perf. : gesessen

4. /a:/

a. /a:/ + stemhebbende occlusief of /r/

/a:/ - /e:/ - /u:/ - /ü:/ - /a:/

fahren, graben, laden¹, schlagen, tragen (5)

Opm. : 1. in de betekenis „zum Kommen auffordern" ook soms nog in ind. praes : du ladest, er ladet.

b. /a:/ + andere consonant

/a:/ - /e:/ - /i:/ - /ii/ - /a:/

blasen, braten, raten, schlafen (4)

5. /a/

a. /a/ + /ŋ/

/a/ - /e/ - /i/ - /i/ - /a/

fangen (1)

b. /a/ + /s/ of + /l/ (+ consonant)

/a/ - /e/ - /ii/ - /ii/ - /a/

fallen, halten, lassen (3)

Uitz. : erschallen.

c. Uitz. van 5b

/a/ - /a/ - /o/ - /ö/ - /o/

erschallen¹ (1)

Opm. : 1. part. perf. ook erschallt.

d. /a/ + /f/

/a/ - /a/ - /u:/ - /ü:/ - /a/

schaffen (1)

e. overige wkw. met /a/

/a/ - /e/ - /u:/ - /ü:/ - /a/

backen¹, wachsen, waschen (3)

Opm. : 1. in impf. komen ook zwakke vormen voor.

6. /e:/

a. /e:/ + /l/

/e:/ - /i:/ - /a:/ - /e:/ - /ö:/

befehlen¹, empfehlen¹, stehlen² (3)

Opm. : 1. in de conj. impf. komen vaker de vormen met /ö:/ voor : beföhle, empföhle
 2. minder gebruikelijk voor de conj. impf. is de vorm met /öi/ : stöhle.

b. /e:/ + stemhebbende occlusief of /r/

/e:/ - /e:/ - /o:/ - /ö:/ - /o:/

bewegen, heben¹, pflegen, scheren², weben³ (5)

Uitz. : geben

Opm. : 1. de vormen hub (ind. impf.) en hübe (conj. impf.) zijn verouderd.

2. zelden ook zwak vervoegd.

3. soms ook zwak, vooral in overdrachtelijke betekenis.

c. /e:/ + andere stemhebbende consonant of ø en uitzondering van 6b.

/e:/ - /i:/ - /a:/ - /ε:/ - /e:/

geben¹, geschehen, lesen, sehen (4)

Uitz. : genesen, nehmen, gehen, stehen.

Opm. : 1. de i in 2e en 3e pers. enkv. en imperatief enkv. in de schrijfwijze staat voor /i:/

d. /e:/ + stemloze consonant

/e:/ - /i/ - /a:/ - /ε:/ - /e:/

treten (1)

e. /e:/ - /e:/ - /a:/ - /ε:/ - /e:/

genesen (1)

f. /e:/ - /i/ - /a:/ - /ε:/ - /o/

nehmen (1)

g. /e:/ - /e:/ - /i/ - /i/ - /a/

gehen¹ (1)

Opm. : 1. impf. ging(e), part. perf. gegangen

h. /e:/ - /e:/ - /a/ - /e/ - /a/

stehen¹ (1)

Opm. : 1. ind. impf. stand, conj. impf. stände of ook stünde, part. perf. gestanden.

7. /e/

a. /e/ + /s/

/e/ - /i/ - /a:/ - /ε:/ - /é/

essen¹, fressen, messen, vergessen (4)

Opm. : 1. part. perf. gegessen

- b. /e/ + 1 andere stemloze consonant dan /s/ uitgenomen /ʃ/
/e/ - /i/ - /a:/ - /e:/ - /o/
brechen, schrecken¹, sprechen, stechen, treffen (5)

Opm. : 1. slechts nog in samenstellingen.

- c. /e/ + liquide + consonant

De vorm van de conj. impf. noopt ons ertoe, deze groep verder onder te verdelen. Een verklaring voor deze onderverdeling kan niet gevonden worden in de consonantische omgeving van de stamvocaal.

- c.1. /e/ - /i/ - /a/ - /e/ - /o/
bergen, bersten¹, gelten², helfen³ (4)

Opm. : 1. zelden komen ook de vormen zonder e/i-Wechsel voor in praesens.

2. in de conj. impf. treedt ook nog de oudere vorm gölte op.

3. de normalere vorm voor de conj. impf. is hülfe.

- c.2. /e/ - /i/ - /a/ - /ü/ - /o/
sterben, verderben, werben, werfen (4)

- c.3. /e/ - /i/ - /a/ - /ö/ - /o/
schelten (1)

Uitz. : melken, schmelzen.

- d. /e/ + /l/ of + /xt/ of + /ʃ/ en uitzondering van 7c.
/e/ - /i/ - /o/ - /ö/ - /o/

quellen, schwellen ;

fechten, flechten ;

dreschen¹ ;

melken², schmelzen³ (7)

Opm. : 1. de impf. vormen drasch, dräsche zijn verouderd.

2. de zwakke vormen zijn gebruikelijker in het praes. en het impf. ; ze komen reeds bij het part. perf. voor.

3. transitief ook meestal sterk.

- e. /e/ + /p/
/e/ - /e/ - /i/ - /i/ - /a/
hängen¹ (1)

Opm. : 1. de infinitief en praesensvormen zonder umlaut zijn verouderd of dialectaal.

8. /o:/

/o:/ - /ö:/ - /i:/ - /i:/ - /o:/
stossen (1)

9. /o/

/o/ - /o/ - /a:/ - /e:/ - /o/
 kommen¹ (1)

Opm. : 1. de vormen du kömmst, er kömmt voor ind. praes.
 zijn verouderd.

10. /ö:/

/ö:/ - /ö:/ - /o:/ - /ö:/ - /o:/
 schwören¹ (1)

Opm. : 1. verouderd werkt de ind. impf. schwur; voor de
 conj. impf. wordt aan schwüre de voorkeur gegeven
 wegens het feit dat schwöre gelijkkluidend is met
 de conj. praes.

11. /ö/

/ö/ - /i/ - /o/ - /ö/ - /o/
 löschen¹ (1)

Opm. : 1. het sterke simplex komt niet zo vaak voor : meestal
 vinden we sterke vormen slechts in samenstellingen.

12. /au/

a. /au/ + stemhebbende consonant
 /au/ - /au/ - /o:/ - /ö:/ - /o:/
 saugen¹, schnauben² (2)

Opm. : 1. soms ook zwak, vooral in de taal van de techniek.
 2. de zwakke vormen zijn normaler.

b. /au/ + ø
 /au/ - /au/ - /i:/ - /i:/ - /au/
 hauen¹ (1)

Opm. : 1. impf. hieb(e)

c. /l/ + /au/ + stemloze consonant
 /au/ - /oi/ - /i:/ - /i:/ - /au/
 laufen (1)

d. /au/ + stemloze consonant, wanneer geen /l/ aan de stam-
 vocaal voorafgaat

/au/ - /oi/ - /o/ - /ö/ - /o/
 saufen (1)

13. /ü:/

/ü:/ - /ü:/ - /o:/ - /ö:/ - /o:/
 küren¹, lügen, trügen (3)

Opm. : 1. nu meestal zwak gebruikt.

14. /ɛ:/

- a. /ɛ:/ - /ɛ:/ - /o:/ - /ö:/ - /o:/
gären¹, wägen² (2)

Uitz. : gebären.

Opm. : 1. vooral in overdrachtelijke betekenis ook reeds zwak.

2. soms ook zwak.

- b. /ɛ:/ - /i:/ - /a:/ - /ɛ:/ - /o:/
gebären¹ (1)

Opm. : 1. de praesensvormen met /i:/ komen vooral in verheven taal voor ; daarnaast : du gebärst, er gebärt, gebäre.

15. /u:/

- /u:/ - /u:/ - /i:/ - /i:/ - /u:/
rufen (1)

De hier voorgestelde beschrijvingsvorm lijkt ons geschikt als uitgangspunt voor de klassering van de sterke werkwoorden. Toch kan hij niet helemaal bevredigen. Hij geeft immers wel de samenhangen aan tussen de verschillende klassen van werkwoorden met een zelfde stamvocaal in de infinitief maar niet de overeenkomsten die tussen bepaalde klassen met verschillende stamvocaal in de infinitief bestaan, zo bv. tussen de klassen 1c (*heissen*), 12b (*hauen*) en 15 (*rufen*), die alle in de 2e en 3e pers. enkv. ind. praes. en in het part. perf. dezelfde vocaal hebben als in de infinitief, in de ind. en conj. impf. /i/. We zouden dus een vereenvoudiging in ons overzicht kunnen brengen door de klassen te groepeeren die dezelfde vocaalwisseling kennen. Nog algemener kunnen we echter ook die klassen bij elkaar plaatsen waarbij een gelijkaardige vocaalwisseling optreedt, bv. zelfde vocaal in 2e en 3e pers. enkv. ind. praes., andere vocaal in ind. en conj. impf. en in part. perf., zodat bv. de samenhang tussen de groepen 1a en 1b :

reiten, reitet, ritt, ritte, geritten
bleiben, bleibt, blieb, bliebe, geblieben

duidelijk wordt.

Om dergelijke overeenkomsten te kunnen aangeven is een abstractere beschrijvingsvorm nodig²⁷, die we nu kort willen voorstellen. Voor de vocaal van de infinitief wordt als symbool de letter A genomen ; telkens wanneer deze vocaal in de ablautreeks weerkeert, wordt de A in het schema herhaald ; voor de 2e en 3e

27. Voor deze beschrijvingsvorm inspireerden we ons ook op B. Ulvestad, *o.c.*, p. 103-104.

pers. enkv. wordt A' genomen wanneer er umlaut of e/i-Wechsel optreedt, bv. bij *fallen* of *lesen*. Aangezien er echter ook een aantal wkw. zijn waarbij de vocaal van de tweede vorm niet direct uit die van de infinitief af te leiden is (bv. *erlöschen*, *erlischt* of *nehmen*, *nimmt* met /i/ i.pl.v. /i:/) moet hiervoor ook de letter B voorbehouden worden. In de derde kolom (ind. impf.) treedt altijd een C op (de vocaal van de ind. impf. is immers altijd verschillend van die van de praesensvormen, dit is juist een kenmerk van de sterke werkwoorden). Voor de conj. impf. wordt dan ofwel weer C (*lies-liesse*) gebruikt, ofwel, bij umlaut, C' (*nahm-nähme*), ofwel D voor de niet af te leiden vormen (*warb-würbe*).

Voor het part. perf. kan weer A voorkomen (*grab*, *gegraben*), C (*reiten*, *ritt*, *geritten*) of E (*befehlen*, *befahl*, *befohlen*).

De vraag kan nu gesteld worden waarom in de plaats van A' en C' niet eenvoudig B en D als symbool gebruikt worden. Wij hebben de voorkeur gegeven aan A' en C' om twee redenen: primo omdat daardoor een aantal vocaalwijzigingen aangegeven worden die onder vrij eenvoudig te formuleren regels kunnen gebracht worden; secundo omdat het ons belangrijker lijkt bij een wkw. als *bergen* het verband tussen ind. en conj. impf. (*barg*, *bärke*) aan te geven dan het „toevallige” verband tussen de vocaal van de inf. en die van de conj. impf. (*bergen*, *bärke*).

Door die manier van beschrijven kunnen we de 46 klassen tot 14 modellen terugbrengen, wat wel een belangrijke veralgemening mag genoemd worden.

Wanneer we nu, zoals Ulvestad het doet²⁸, nagaan hoe de verdeling van de klassen over elk van deze modellen is, dan komen we tot het volgende resultaat:

model	aantal wkw./ aantal klassen	klassen
1. AA CC A	3/3	1c, 12b, 15
2. AA CCC	39/2	1a, 1b
	<hr/>	
	42/5	
3. AA'CC A	3/3	4b, 5a, 5b, 8, 12c
4. AA CC'A	10/5	5d, 6e, 9
5. AA CC'C	40/11	2a, 3a, 5c; 2b, 6b, 10, 12a, 13, 14a, 3d, 6h
6. AA CCE	2/2	6g, 7e
	<hr/>	
	55/21	

28. B. Ulvestad, *o.c.*, p. 103.

7. AA'CC'A	16/4	4a, 5e, 6c, 7a
8. AB CC'A	1/1	6d
9. AA'CC'C	8/2	7d, 12d
10. AB CC'C	1/1	11
11. AA CC'E	28/5	3b, 3c, 2c, 3e, 3f
<hr/>		
	54/13	
12. AA'CC'E	12/3	6a, 7b, 7c ₁
13. AB CC'E	2/2	14b, 6f
14. AA'CDE	5/2	7c ₂ , 7c ₃ .
<hr/>		
	19/7	

Daarbij valt op dat de reeks met slechts 2 verschillende vocalen een vrij groot gedeelte van de werkwoorden omvat (42) (vnl. door de /aɪ/-reeks), terwijl de reeks met 5 verschillende vocalen tot een relatief gering aantal werkwoorden (19) beperkt blijft. Van verdere interpretaties van de gegeven cijfers onthouden we ons hier.

Wel willen we even een antwoord proberen te geven op de vraag die Fourquet²⁹ (en Ulvestad³⁰ eigenlijk indirect ook) stelt, nl. in hoeverre uit de kennis van 2 hoofdvormen (inf. en part. perf. of inf. en ind. impf.) de derde hoofdvorm af te leiden is, m.a.w. welke vorm in combinatie met de infinitief tot de hoogste voorspelbaarheid leidt voor de derde. Een algemene regel is hier onmogelijk te geven; bij te veel klassen immers is de graad van voorspelbaarheid in beide richtingen even groot of even klein, zoals men het wil; dat is bv. het geval bij die werkwoorden die een zelfde stamvocaal hebben in de ind. impf. en in het part. perf., waar men even goed uit de verbinding van inf. en impf. de vorm van het part. perf. kan afleiden als omgekeerd. Maar dat is niet alleen zo bij die werkwoorden; ook bij *beginnen* (3b) bv. geven beide combinaties evenveel of even weinig informatie over de derde vorm. In de gevallen waarin wel een regel kan gegeven worden, biedt de combinatie van inf. en part. perf. de meeste voorspelbaarheid, bv. bij een gedeelte van de wkw. met /e/ als stamvocaal van de inf., nl. bij die welke in het part. perf. een /o/ hebben. Daar kan men verder onderverdelen:

impf. /a: / bij 7b
 /a / bij 7c
 /o / bij 7d

29. J. Fourquet, *o.c.*, p. 473.

30. B. Ulvestad, *o.c.*, p. 102-103.

Daarbuiten staan nog 7a en 7d, waar de voorspelbaarheid in beide richtingen gelijk is.

Wanneer men daarentegen van de combinatie inf. - ind. impf. zou uitgaan, zou men een groter aantal regels hebben :

/e/-/a:/	bij 7a :	part. perf.	/e/
	bij 7b :	part. perf.	/o/
/a/	bij 7c :	part. perf.	/o/
/o/	bij 7d :	part. perf.	/o/
/i/	bij 7e :	part. perf.	/a/

Zover wij zien is er geen enkele klasse van werkwoorden waarbij inf. en impf. samen het mogelijk maken de vorm van het part. perf. te bepalen. Ten hoogste zou men op basis van de werkwoorden met /e:/ in de inf. en /a:/ in het impf. een verdere onderverdeling kunnen maken ; die krijgt echter slechts waarde wanneer men ook rekening houdt met de vorm van de 2e en 3e pers. enkv. van de ind. praes. en van de imperatief enkv. :

/e:/	'/i:/	: impf.	/o:/	bij 6a
	/i/	: impf.	/e:/	bij 6c
		impf.	/o/	bij 6f
		impf.	/e:/	bij 6d
/e:/	:	impf.	/e:/	bij 6e

maar dan gaat men niet meer uit van 2 maar van 3 vormen en wijkt men dus af van het uitgangspunt dat men genomen heeft. We kunnen dus besluiten dat slechts in een vrij beperkt aantal gevallen de combinatie van twee vormen meer informatie geeft over de derde, en wel de combinatie van inf. en part. perf. ; in de meeste gevallen echter brengt een samennemen van twee vormen ons niet verder om de derde vorm te bepalen.

Tot besluit willen we nog even ingaan op de bruikbaarheid van de hier voorgestelde classificering van de Duitse sterke werkwoorden voor het onderwijs. In haar geheel is deze, zeker in het beginstadium, niet geschikt bij het aanleren van de hoofdtijden. Deze worden o.i. nog altijd het best afzonderlijk per werkwoord geleerd naar gelang van hun voorkomen in het gebruikte handboek, en dat zal, althans in een bepaalde mate, toch van geval tot geval verschillen.

Wel lijkt de hier voorgestelde beschrijving bij een samenvattend overzicht voor bepaalde groepen van werkwoorden toch elementen te bevatten die bij het memoriseren een hulp kunnen zijn ; dat geldt voornamelijk voor de duidelijk in te delen klassen zoals

voor die met /ai/ in de infinitief, maar ook voor kleinere groepen zoals die met /üi/, /au/ + stemhebbende consonant en gedeeltelijk /εi/, die een zelfde ablautreeks hebben. In haar geheel lijkt ze voor het aanleren van de vormen ook bij gevorderden toch niet bruikbaar. Wel kan ze, zoals ook Ulvestad³¹ en Fourquet³² aangeven, belang hebben bij de diachronische studie van het Duits, zij het dan misschien in een min of meer aangepaste vorm. Hierbij zou misschien ook kunnen gedacht worden aan een vergelijking van de ontwikkeling van de sterke werkwoorden in het Duits en het Nederlands³³, maar dat is stof voor een onderzoek dat breder opgezet is dan het onze.

31. B. Ulvestad, *o.c.*, p. 104-105.

32. J. Fourquet, *o.c.*, p. 476-477.

33. Een poging om, uit didactisch oogpunt, de vormen in het hedendaagse Duits en Nederlands te vergelijken vinden we in: J. Van Bergen, *Analogieën tussen Nederlandse en Duitse sterke werkwoorden* in: *Persoon en Gemeenschap* 23 (1970-1971), p. 329-339.